

РЕЛІГІЙНІ ЦІННОСТІ В КОНТЕКСТІ ПОБУДОВИ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ

Мета кожної держави полягає у тому, щоб забезпечувати суспільство, створювати умови для розвитку особистості, а виконати це завдання може лише правова держава. З моменту прийняття незалежності в Україні значно зросла увага до проблем побудови демократичної правової держави. Не так давно українці всі разом стояли за реалізацію європейських цінностей в Україні, а саме за створення правової держави, де права громадян захищені законом. Сьогодні перед українським суспільством стоїть важливе завдання – побудова саме такої демократичної та правової держави, особливо в час, коли українці знаходяться в стані невизначеності, переживають глибоку духовну кризу, коли відбувається переоцінка цінностей. В Україні внаслідок реформ повинен сформуватися такий суспільно-політичний лад, який би відображав весь творчий потенціал нашого народу, менталітет, культуру. Правова держава є не тільки головною метою для українського народу, але і найвищою цінністю. Поняття правової держави, що зазначається у ст.1 Конституції України: «Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава», є орієнтиром для загального державного розвитку, який визначає всі наступні зміни у державотворенні. Чітке усвідомлення того, що правова держава є нічим іншим, як формою організації і діяльності державної влади, якій властиві демократичний режим конституційного правління і законності, верховенство права, поділ державної влади та взаємний контроль владних гілок, взаємна відповідальність держави і особи, визнання, гарантування і забезпечення основних прав людини і громадянина, постає як незаперечна річ. Зрозуміло, що конституційно проголосивши правову державу, Україна одразу ж не стане такою, адже для цього потрібен певний період часу [8, с. 2].

Основою становлення реальної правової держави є формування громадського суспільства, а саме, рівня його правової культури, правової свідомості та правової ідеології. Зміна культурної парадигми в період політичної трансформації нашого суспільства означає істотні зміни функцій культури стосовно політики. Культура покликана виконувати роль своєрідного контролера у ставленні до владних структур. Формування громадської культури відбувається на фундаменті релігії та церкви, які є визнаними інститутами громадянського суспільства і важливими чинниками розбудови правової держави. Будувати державу може лише духовно і фізично здорова особистість, тому у правовій державі церква має відповідати за напрямок духовності. Вона повинна порівну поділити з державою відповідальність за виховання, розвиток культури суспільства, а також формування менталітету [8, с. 8].

Сьогодні релігія помітно впливає на політичне життя нашої країни. Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» був прийнятий ще у 1991 році, тому необхідність реформування законодавчої бази спричинена як процесами розвитку в країні, так і в цілому світі. Актуальними залишаються питання використання релігійного чинника в політичному і державотворчому процесі, тому відповідно до цього нормативно-правова база щодо врегулювання державно-церковних відносин потребує вдосконалення.

Мета дослідження: проаналізувати вплив релігійних цінностей на розбудову правової держави в Україні.

Завдання дослідження: визначити суть правової держави; проаналізувати сучасну релігійну ситуацію в Україні; дослідити характер і типи взаємин між державою і церквою; з'ясувати роль релігійного фактора в громадянському суспільстві; дати оцінку релігії як одного з факторів формування національної ідеї в Україні; проаналізувати аспекти соціально-етичного вчення християнства; виявити специфіку взаємовідносин політики та релігії, їх еволюцію в історії України; простежити вплив релігійних чинників на суспільство в умовах державотворення та духовного відродження в сучасній Україні.

Об'єкт дослідження: правова держава як ідеал для Української держави.

Предмет дослідження: релігійні цінності в процесі розбудови правової держави.

Дослідженню проблем взаємодії релігійних вчень з державою присвячено роботи В. Бахміна, А. Радугіна, П. Тівольє, А. Тойнбі, Б. Філберта, Л. Ярмоя та ін. Щодо українських джерел, то це праці З. Антонюка, І. Беха, О. Данильяна, М. Жовтобрюха, А. Козловського, М. Костицького, С. Кримського, С. Максимова, І. Нагаєвського, Н. Онищенко, М. Семчишина, В. Табачковського, В. Яніва та ін.

Основоположні принципи релігійної свободи викладено в низці міжнародних правових документів : Загальній декларації прав людини (прийнята ООН 10.12.1948 р.) (ст. 18); Міжнародному Пакті про громадянські і політичні права (прийнята ООН 16.12.1966 р.) (ст. 18); Декларації про ліквідацію всіх форм нетерпимості і дискримінації на підставі релігії чи переконань (прийнята ООН 25.11.1981 р.); Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (прийнята Радою Європи 04.11.1950 р.) (ст. 9); Хартії основних прав Європейського Союзу (прийнята 07.12.2000 р.) (ст. 10).

У цих документах викладені рекомендації для національних законодавств. Реальність свободи віросповідання людини залежить від наявності дійового механізму її юридичного забезпечення в державі і державою. Основою такого механізму в Україні є національне законодавство: Конституція України (ст. 35), Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23.04.1991 р., а також інші нормативно-правові акти [2, с. 2].

Взявши за ідеал концепцію правової держави, Україна автоматично визнала верховенство прав людини, засоби їх реалізації та захисту. Одним з цих прав відповідно вже є свобода віросповідання. Ще наприкінці XVIII століття починають реформуватися відносини між церквою та державою, які існують донині, ґрунтуючись на таких основних принципах: 1) віротерпимості; 2) свободи віросповідань; 3) свободи совісті [3, с. 66].

Біблійні норми, а також погляди мислителів-теологів (особливо Августина Аврелія) частково оформились у правових цінностях, зокрема: 1) справедливості, що виявляється у збігу релігійних, моральних і правових засад; 2) визнання людини цінністю, на забезпечення належних умов існування якої має спрямовуватись вся діяльність держави; 3) цінність справедливої генези та правомірного використання влади в інтересах суспільства; 4) підпорядкованість позитивного права праву природному та божественному [5, с. 8-9].

Україна протягом історії не була і не є моноетнічною державою. Але визначальний вплив на формування й утвердження на українських землях поглядів на державу, суспільство, відносини людини з різними соціальними інститутами здійснювала християнська церква [5, с. 4].

Україна впродовж своєї історії мала шість моделей державно-церковних відносин, у формуванні яких помітну роль відігравали історичні і національні традиції, співвідношення в країні політичних сил, реальний стан самих суб'єктів відносин – церкви і держави, зовнішній фактор. Попередниками нинішньої моделі були Києворуська (X-XIV ст.), Могилянська і Козацька (XVII ст.), синодальна (XVIII - поч. XX ст.) і радянська (1918-1990 рр.). Ознаками сучасної української моделі державно-церковних відносин є: світський характер і демократизм держави; відокремленість церкви від держави і забезпечення останньою повної свободи буття релігії і церкви, відвернення спроб політизації релігійного життя; світськість державної освіти; закріплення правового статусу релігійних організацій шляхом визнання їх юридичною особою; рівність усіх релігійних організацій, віруючих і невіруючих; утвердження толерантності міжконфесійних і міжцерковних відносин; сприяння держави релігійним організаціям у їх соціальнозначимій діяльності, включенню у громадське життя [6, с. 6-7].

Досконалим суспільством може бути тільки те, що своєю політичною незаангажованістю не суперечить моральному вченню християнства. Християнські цінності, вироблені тисячолітнім досвідом, перевірені часом, вистояли у протистоянні з іншими світоглядними доктринами, отримали широке розповсюдження серед людства. Церковно-релігійне життя тісно пов'язане з життям держави, в якій воно існує, незважаючи на те, що вони відділені одне від одного за конституцією та іншими нормативно-правовими актами. Тому й вплив на формування духовності у віруючих зведений до мінімуму. Зрештою, для оздоровлення суспільства не цілком достатньо економічних перетворень. Стимулом людської активності завжди були і будуть – ідея, мораль, релігія. Повернення до духовних основ суспільного життя – першочергова необхідність українського народу, що потребує соціального оздоровлення, навіть лікування. Християнська мораль ввібрала в себе досвід тисячоліть і постала перед нами вищим суспільним ідеалом, досконалістю, до якої має прагнути Україна [4, с. 118].

Традиційно церква, як суспільна інституція, користується найбільшою довірою серед українського населення (58,8%). Це контрастує з найменшою довірою українців до владних інститутів: Уряд – 8,7% та Парламент – 6,2%, які мають також найнижчий баланс довіри й недовіри. Такого роду лідерство народної довіри церква займає багато років поспіль, відіграючи свою роль не лише як інституція, яка задовольняє релігійні потреби віруючих, але й як частина громадянського суспільства України. Християнство, як нормативна система, зумовлює

юридичну поведінку людей відповідно до норм моралі. Тобто саме християнство формує ставлення суспільства до правових інститутів, навіть до самих представників влади [1].

Україна, як і раніше, показує свою прихильність до релігійного плюралізму. Взаємовідносини між державою і церквою (релігійними організаціями) на даний момент формуються на партнерських засадах. Це яскраво відображається у сферах гуманітарної допомоги переселенцям і постраждалим від війни, капеланського служіння у Збройних Силах України та інших військових формуваннях. На окупованих російською владою територіях України – на півострові Крим та частині Донецької та Луганської областей – зберігається загрозлива ситуація з забезпеченням основних прав людини, в тому числі свободи віросповідання. На даний момент там релігія використовується як засіб для боротьби з інакомисленням і опозицією. За своїм статусом церква не має втручатися в політичні справи держави, але історично в країнах світу так склалося, що церква втягнулася в політичний процес, а це є вже небезпечним явищем, яке тягне за собою ряд наслідків, по суті, таке ми зараз спостерігаємо в Україні. Зважаючи на це, експерти відзначають проблему налагодження дієвої комунікації між органами влади та релігійними організаціями, яка вирізняється надмірною забюрократизованістю, ситуативністю та ускладнюється неналежним рівнем відкритості. Існуюча модель побудови діалогу, коли чиновники різного рівня дотримуються усталеної традиції, уникаючи пошуку шляхів вирішення проблеми, а очільники багатьох релігійних організацій демонструють прагнення досягти «свого будь-якою ціною», на практиці є неефективною та призводить до того, що сторони або взагалі не чують одна одну, або, у кращому випадку, реагують на взаємні запити вибірково. Слід констатувати, що за останній рік діалог між владою та релігійними організаціями відчутно активізувався. Так як я вказувала вище, що ці два інститути зараз активно співпрацюють для вирішення всім очевидних проблем, що пов'язані з війною на Східній Україні [1].

Потрібно відзначити те, що важливе значення для нашого майбутнього має виховання усвідомлених громадян держави, високоморальних спеціалістів, майбутніх політиків та президентів. Протягом останніх двох років Міністерство освіти та науки України забезпечило формування бази підзаконних актів, необхідних для практичної реалізації новацій Закону України «Про вищу освіту» (в редакції 2014 року). Тому тут важливо додати, що саме церква виконує патріотичне виховання українців, що є державотворчою місією. Від того, яке значення надається в державних структурах і в суспільстві загалом освіті і вихованню, залежить майбутнє нації. Влада повинна бути зацікавленою в розвитку церкви, адже люди з високою духовністю є справжнім скарбом для нашої держави. Для виконання цих завдань обов'язковою є наявність двох факторів: 1) усвідомлення того, що саме християнські цінності і християнські традиції є основою нашої культури і моральності, джерелом всіх досягнень українського народу впродовж його тисячолітньої історії; 2) розуміння того, що вирішення поставлених завдань в ділянці освіти, культури і виховання неможливе без об'єднання зусиль суспільства, держави і церкви [4, с. 120].

Морально-етичні засади суспільства мають ґрунтуватися на християнських цінностях: 1) десяти заповідях Божих, які були дані пророкові Мойсею на горі Синай (Вих. 20:2-17): у перших чотирьох заповідається любов до Бога, в наступних шести заповідях йдеться про любов до ближніх; 2) дев'яти заповідях блаженства Нагірної проповіді Ісуса Христа (Мт. 5:3-12.) У Нагірній проповіді наголошується не лише на обов'язковості дій людини, але й на важливості внутрішнього духовного стану, тобто праведними повинні бути і помисли, а не лише дії. Відбувається перехід від старозавітного принципу «помста – око за око» до принципу любові, який ґрунтується на двох заповідях Божих: «Люби Господа Бога всім серцем своїм і всією душею, і всією своєю думкою» і «Люби ближнього свого, як самого себе». З Нагірної проповіді походить головне правило християнської моралі: «Тож усе, чого тільки бажаєте, щоб чинили вам люди, те саме чиніть їм і ви. Бо в цьому – Закон і Пророки» (Мт. 7:12). Поєднання демократичних і християнських цінностей у суспільному житті стане платформою для подальшого розвитку життя українців в усіх сферах, а також для побудови християнсько-демократичної моделі Української держави [6].

Демократія має перетворитися на укорінене у свідомості явище інституційного, соціального та психологічного життя. Майбутнє демократії залежить не тільки від однієї сфери. Усі суспільні сфери мають об'єднатися, у суспільстві має панувати розуміння та повага до закону, людина має стати основним джерелом права. Зважаючи на всі проблеми та недоліки утвердження демократії в Україні, наша держава має виробити власну модель демократії, в якій будуть враховані набуті в історії національно-демократичні традиції [9, с. 156].

Отже, побудова правової держави є поступовим та тривалим процесом, адже Україна переживає перетворювальний етап демократизації, який потребує безліч зусиль, тому тільки через призму християнської моралі потрібно підходити до проблем розбудови держави.

Позитивні результати будуть лише тоді, коли почнуть тісно співпрацювати держава, громадянське суспільство, освітні та виховні заклади, церква та сім'я. Важливий є розвиток громадянського суспільства, адже саме воно у правовій державі несе відповідальність за державу, бере її під свій контроль. Творчий діалог світського і релігійного світоглядів стане величезним кроком для розвитку духовності демократії, зрілості нашого суспільства. Дуже актуальними, зважаючи на теперішню ситуацію в країні, є слова ідеолога і лідера українського національного руху ХХ сторіччя В. Липинського про те, що релігія і церква потрібна нам не тільки тоді, коли ми вже матеріальною силою своєю свою державу завоюємо і націю свою зорганізуємо, а і в самому процесі боротьби. Для того щоб перемогти, ми мусимо мати не тільки силу матеріальну, але перш за все силу моральну, віру в Бога, тому нам потрібна допомога релігії, зокрема церкви.

Основою правової держави, демократичного суспільства є повага до свободи та утвердження справедливості, а невизнання цього логічно веде до невизнання християнства. Право і християнство у своїй єдності наділені великою силою, що буде позитивно впливати на людську діяльність і поведінку.

Література

1. Васін М. Свобода думки, совісті та релігії в Україні – 2016 [Електронний ресурс]/ Максим Васін // Релігійно-інформаційна служба України. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: https://risu.org.ua/ua/index/monitoring/society_digest/66485/.
2. Дробко Е. В. Удосконалення організаційного механізму взаємодії органів державної влади та церкви в сфері реалізації свободи совісті та віросповідання в Україні / Е. В. Дробко. // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2014.
3. Крисюк Ю. П. Розбудова правової держави в Україні: проблеми та перспективи. – С. 14 [Електронний ресурс] Ю. П. Крисюк // Режим доступу до ресурсу: <http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/2214/3/4559.pdf>
4. Левик Б. Християнська мораль у сучасному суспільстві/Б. Левик // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – 2010. – №19. – С. 117-121.
5. Макаренко О.М. Теологічні засади розбудови державності в Україні [Електронний ресурс]/О.М.Макаренко// Режим доступу до ресурсу: <http://www.kbiuara.kharkov.ua/e-book/db/2013-2/doc/1/07.pdf>
6. Мірошниченко Ю. Утвердження традиційних сімейних і християнських цінностей – єдиний шлях до збереження і розбудови України [Електронний ресурс]/ Юрій Мірошниченко // блог «Українська правда». – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <http://blogs.pravda.com.ua/authors/yurii miroshnychenko/560961c2043/>.
7. Мучник А. М. Релігія і держава: світовий досвід / А. М. Мучник. // Український науковий журнал «ОСВІТА РЕГІОНУ». – 2009. – С. 7.
8. Палінчак М. М. Моделі державно-церковних відносин у сучасній правовій практиці / М. М. Палінчак, М. В. Громовчук. // Порівняльно-аналітичне право. – 2015. – с. 66–69.
9. Світоглядні та соціокультурні засади формування модерної української нації: монографія / Гончарук Т. В., Гнасевич Н. В., Гурик М. І., Рудакевич О. М., Томахів В. Я., Чигур Р. Ю., Шумка М. Л.; кер. авт. кол. О. М. Рудакевич. – Тернопіль : ТНЕУ, 2015. – 255 с.
10. Гнасевич Н. В. Динаміка соціокультурних орієнтацій молоді (соціально-філософський аналіз): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук : 09.00.11. / Надія Володимирівна Гнасевич; Київський університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 1994. – 21 с.
11. Гнасевич Н. В. Формивияви української ментальності в контексті формування правової держави / Н. В. Гнасевич, І. В. Гнасевич, В. К. Паучок // Психологія і суспільство. – 2011. – №3(45). – С. 14-21.